

УДК 376.1-056.264(09)

Т. О. Підлужнастудентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»**М. О. Московченко**студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»**О. Я. Кривцова**кандидат педагогічних наук, доцент
(науковий керівник)
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С.Макаренка

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ПОДОЛАННЯ ЗАЙКАННЯ

У статті розглянуто основні досягнення науки щодо особливостей застосування комплексного підходу до подолання зайкання. Охарактеризовано сучасні методики корекції зайкання, що застосовуються для дітей та дорослих.

В статье рассмотрены основные достижения науки, касающиеся особенностей использования комплексного подхода к коррекции заикания. Дана характеристика современных методик коррекции заикания, которые применяются для коррекции заикания у детей и взрослых.

The article considers the main achievements of science in the usage of an integrated approach for the correction of stuttering. The modern methods for correction of children and adults' stuttering, are characterised in the article.

Ключові слова: комплексний підхід, корекція зайкання, сучасні методики, досягнення науки.

Ключевые слова: комплексный подход, коррекция заикания, современные методики, достижения науки.

Keywords: integrated approach, the correction of stuttering, modern techniques, scientific achievements.

Постановка проблеми. Зайкання на сьогодні визнано поширеним мовленнєвим порушенням. Воно виникає у дітей раннього віку в період найбільш активного формування їх мовлення і розвитку особистості.

Загально визнано, що усувати зайкання потрібно відразу ж, як тільки воно виникне. Чим більше часу проходить від початку зайкання, тим частіше воно переходить у важкий, стійкий дефект і тягне за собою вторинні нашарування – зміни у психіці дитини. Крім того, зайкання

позбавляє дитину нормальних умов спілкування і часто перешкоджає її успішному навчанню. Тому даний дефект важливо усунути ще до набуття дитиною шкільного віку. Але необхідно впливати не тільки на мовлення дитини, що заїкається, а й на її особистість, і на моторику в цілому. Такий різносторонній вплив отримав у нашій країні назву комплексного методу подолання зайкання.

Під сучасним комплексним методом подолання зайкання розуміється лікувально-педагогічний вплив на різні сторони психофізичного стану дитини різними засобами і зусиллями різних фахівців. У комплекс лікувально-педагогічних заходів входять лікувальні препарати і процедури, лікувальна фізкультура, психотерапія, логопедичні заняття, логопедична ритміка, дихальна гімнастика, акупунктура, Су-Джок терапія, виховні заходи, тощо.

Мета статті: охарактеризувати етапи становлення комплексного підходу до подолання зайкання у дітей в історичному аспекті та проаналізувати сучасні методики корекції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методи подолання зайкання, завданням яких є усунення або ослаблення мовленнєвих судом і супутніх розладів голосу, дихання, моторики та мовлення; оздоровлення і зміцнення нервової системи і всього організму в цілому; позбавлення дитини від неправильного ставлення до свого мовного дефекту, від психологічних нашарувань, перевиховання її особистості та поведінки, соціальна реадaptaція і адаптація.

З давніх давен були відомі випадки коли людина мала таке мовленнєве порушення, як зайкання. Зацікавленість тим, як люди в ті часи позбавлялися цієї хвороби, які методи застосовували для подолання такого мовленнєвого порушення як зайкання, спонукалавчених до пошуку новітніх, більш ефективних методик. Цікавою є історія подолання зайкання відомого оратора Демосфена. Як говорять автори книги А. Блудов та В. Черниш майже всі відомі люди, які мають або мали зайкання, пережили тяжке дитинство, Демосфен у цьому списку не є виключенням. Незважаючи на тяжке дитинство він поставив собі за мету стати оратором, але що це за оратор який

заїкається? Тому, насамперед, Демосфен хотів позбавитися заїкання. За для цього він набирав до рота камінців і промовляв усі звуки, намагаючись чітко виголошувати кожен з них. Також, у нього була комбінована форма дихального і вокального заїкання. Через дихальну судому Демосфен ділив слова на частини. Щоб подолати цю перешкоду він купив дзеркало і спостерігав за судомою при мовленні, щоб знайти шляхи подолання цієї перешкоди. Демосфену потрібно було тренувати дихання, він читав вірші біжучи чи йдучи вгору. Він виголошував свою промову стоячи на березі моря, намагаючись перекричати шум моря. Приголомшує той факт, що Демосфен крокував вперед до своєї мрії, незважаючи на перепони які постійно з'являлись у нього на шляху [1, с. 71-72].

Крім Демосфена є багато видатних людей які теж мали заїкання. Це такі відомі люди як: Чарльз Дарвін (1809-1882рр., науковець), Ісаак Ньютон (1643-1727рр., учений), Наполеон Бонапарт (1769-1821рр., французький імператор, полководець), Альфред Нобель (1833-1896рр., хімік, винахідник), Теодор Рузвельт (1858-1919рр. 26-й президент США), Жерар Депардьє (1948 р. французький та російський актор), Вінстон Черчилль (1874-1965рр., письменник, державний діяч), Ровен Аткинсон (1955р., англійський актор «Містер Бін»), Брюс Віліс (1955р., американський актор), Джулія Робертс (1967 р., американська кіноактриса) та ін. Незважаючи на заїкання вони стали відомими людьми на весь світ, потрібно лише вчасно почати корекцію мовлення [1].

Для подолання заїкання існують різні методики. Одна з них, наприклад, використовується логопедом для виправлення мовлення у підлітків і має назву «Логопедична корекція заїкання». Вона реалізується у 3 етапи.

Перший етап:

1) Постановка діафрагмального дихання.

Спочатку проводять вправу для м'язового розслаблення шийних хребців (голова падає на грудну клітку потім повільно підіймається; голова падає на ліве плече і повільно підіймається; голова падає на праве плече і повільно підіймається); для плечового поясу – (руки

вздвж тулуба; підіймаємо праве плече до правого вуха – опускаємо; ліве плече до лівого вуха – опускаємо; два плеча підняти разом і опустити), для кінцівок (підняти руки догори, розслабити кисті рук, лікті, кинути вздовж тулуба; імітуючи коливання гілок на деревах; по черзі підняти ногу, щоб коліно було на рівні тазової кістки, опустити ногу). Також слід робити дихальні вправи для розвитку діафрагми (глибокий вдих носом, видих ротом).

2) Робота над голосом.

Робиться глибокий вдих і на видиху промовляється голосний звук (а, о, у, и, е, и) та звуки м, н.

3) Робота над артикуляцією.

Проводити артикуляційну гімнастику. Вправи для язика та губ (проводяться перед дзеркалом). Ось декілька найбільш відомих:

- Відкрити широко рот та закрити його.
- Губи витягнути вперед, потім усміхнутись.
- Широко відкрити рот, кінчик язика висунути на підборіддя, потім приборати за нижні зуби.
- Широко відкрити рот, кінчик язика покласти за нижні зуби, потім за верхні, в правий куток рота, в лівий.
- Широко відкрити рот, кінчиком язика облизати верхню губу, потім нижню.
- Верхніми зубами «Причесати» нижню губу, і нижніми зубами верхню губу.

Другий етап:

На другому етапі використовують читання підготовлених та не підготовлених текстів, вивчений переказ. Можна проводити: мовленнєву зарядку; читання віршів, читання за ролями байок; читання в слух текстів.

Насамперед дитину потрібно навчити виразному читанню, переказуванню тексту.

Третій етап:

1) Удосконалення техніки мовлення.

Координація роботи мовленнєвого апарату з використанням складних приказок, прислів'їв, скоромовок.

2) Робота над орфоєпією.

Велику увагу приділяти правильній вимові.

3) Робота над словником.

Його мета – розширити словниковий

запас, уточнити значення слів, навчити використовувати синоніми та антоніми.

4) Використання віршів. Самостійний вислів дитини про прочитаний вірш.

5) Не підготовлене читання. Використовують навчальний текст зі шкільної програми.

6) Робота над раптовим мовленням. Надання можливості дитині продовжити розповідь самостійно.

Використовуючи цю методику логопед надає змогу дитині подолати заїкання поступово, в 3 етапи. Поступове збільшення навантаження на виправлення мовленнєвих порушень дає змогу дитині не перенавантажуватися. Для досягнення найкращих результатів логопед повинен зацікавити дитину, заохотити до співпраці з ним. Використовувати зрозумілу для дитини літературу, можна використовувати за шкільною програмою. Допомогти дитині у керуванні дихальної системи [2, с. 50-85].

Людмила Бондар та Людмила Косташенко, учителі-логопеди ЗОШ-інтернату для дітей із ТПМ, у своїй статті «На допомогу заїкуватим дітям» пропонують для роботи з дітьми логопедичні картки. Вони поділяють логопедичні заняття за формами мовленнєвої роботи (за її складністю) на 3 періоди. Для кожного з цих періодів ними розроблені навчальні картки з метою підвищення результативності роботи з дітьми-заїками [3].

Перед початком роботи з дитиною, пишуть логопеди, потрібно опрацювати пам'ятку для заїкуватих дітей, а також мовленнєві правила. У перший період вони радять застосовувати такі методики як:

- дихальні, голосові й артикуляційні вправи;
- рахункову зарядку;
- запитання та відповіді;
- нескладне спілкування;
- короткий вірш (напам'ять), скоромовки, чистомовки, прислів'я.

У цей період використовують картки для постановки діафрагмального дихання, роботи над голосом, роботи над артикуляцією, роботи з віршем і запитально-відповідальною формами мовлення.

Протягом другого періоду використовують:

- мовленнєву зарядку;
- читання;
- переказ прочитаного;

- розповідь на запропоновану тему;
- практику розмовного мовлення;
- об'єднані заняття.

Найчастіше застосовують картки з невеликими прозовими творами, які розділені паузами, та картки для роботи над переказом саме у цей період.

У третій період користуються:

- невеликими розповідями;
- роботою з художнім матеріалом;
- драматизацією та екскурсією.

Автори статті мовленнєві вправи для корекції заїкуватості складають із поступовим ускладненням структурних компонентів мовлення. Спочатку передбачається робота з голосними звуками; потім зі словами і третій етап – робота над фразами.

Далі в послідовному ускладненні мовленнєвих вправ упроваджується робота над піснями; віршованою мовою, читанням, заучуванням текстів напам'ять, переказуванням тексту, повідомленнями на задану тему, текстом драматичних творів. Після цього впроваджується практика розмовного мовлення (діалоги, сценки, телефонні розмови, мовні ігри) [3, с. 20-25].

За методикою Л. Крапівіної, логопедичні заняття чергують із логоритмічними, музичними та фізкультурними заняттями. Дітей навчають елементам м'язового розслаблення, розвивають моторику пальців рук та артикуляційного апарату, діалогічне мовлення та граматичні категорії. Здійснюється індивідуальний підхід залежно від форми заїкання. Так, у дітей із неврозподібною формою заїкання багато уваги приділяють нормалізації звуковимовної сторони мовлення і розвитку словника. У разі невротичної форми заїкання роботу спрямовують на нормалізацію психіки дитини та стосунків батьків із нею.

У сучасних методиках логопедичних занять із дітьми, які мають заїкання, останнім часом дедалі більше уваги звертають на можливість використання різних корекційно-розвивальних ігор. Г. Волкова розробила систему використання ігор (дидактичні, з піснями, рухливі, ігри-драматизації на основі віршованого та прозаїчного тексту, творчі ігри, пальчиковий театр, творчі ігри за пропозицією та задумом дітей). Це ігри для дітей 4-5, 5-6, 6-7 років на різних

етапах послідовних логопедичних занять: на етапі мовчання (4-6 днів) і шепітного мовлення (10 днів); сполученого мовлення (4-5 тижнів) і відображеного мовлення (4-5 тижнів); запитально-відповідального (8-10 тижнів); самостійного мовлення (8-14 тижнів) та на етапі закріплення активної поведінки і вільного спілкування. У запропонованій системі різних ігор, на думку автора, діти засвоюють правила поведінки в ігрових, надуманих ситуаціях, проте вони відображають реальні, життєві явища і стосунки людей, а засвоєні форми взаємовідносин сприяють усуненню мовленнєвої вади.

З використанням спеціально розроблених ігор дитина має змогу лікувати заїкання на своєму рівні розвитку та відповідно до свого віку. Діти добровільно граються у гру, тим самим підсвідомо виправляють вади мовлення. Зацікавивши дитину грою можна спонукати її до нових етапів виправлення мовлення, які будуть для дитини вже більш складнішими [4, с. 435-436].

У сучасній логопедичній науці існує велике різноманіття методів комплексного подолання заїкання. Т.Неводнича, логопед ДНЗ № 69 у м. Житомир, у своїй статті «Сучасні методи комплексного подолання заїкання» описує деякі з таких методів. Усю роботу в групі вона поділяє на етапи і підпорядковує певним мовним режимам. Щоб зацікавити дітей, стимулювати їхнє прагнення говорити чітко, кожен етап роботи проводить у формі гри.

Робота починається з режиму мовчання. Цього режиму дотримуються всі: діти, вихователі, батьки. Звісно, домогтися повного мовчання дуже важко. Тому в цей час слід спілкуватися шепітною мовою, обмежити рухливі ігри, уникати перегляду телепередач тощо. Потрібно щоб цих вимог дотримувалися і вдома, і в інших закладах. Особливе місце в період мовчання відводиться дидактичним іграм. Їх мета – коригувати емоційний стан дитини, розвивати дрібну моторику, пам'ять, мислення, увагу, сенсорні здібності, уміння працювати самостійно.

Потім відпрацьовують мовні режими: шепітне, спряжене, спряжено-відображене, відображене мовлення; відповіді на запитання та самостійне мовлення.

Логопед переконана, що дуже результативними в роботі є психологічні

прийоми. Одним із таких прийомів є аутотренінг (який дуже подобається дітям). Дуже добре, як показує досвід Т.Неводничої, в аутотренінгу разом з музикотерапією використовувати ще й світло терапію. Різнокольорове світло допомагає дітям розслабитися.

Також позитивний результат у роботі з дітьми дає релаксація. Процес навчання релаксації ділиться на 3 етапи: м'язова релаксація за контрастом з напруженням; м'язова релаксація за уявою (навіювання стану спокою і розслаблення); навіювання м'язової, емоційної релаксації і введення формули правильного мовлення. Релаксацію проводять 10 хв. На першому етапі – сидючи, на другому і третьому – лежачи. Щоб дітям було цікавіше, релаксаційні вправи супроводжуються віршованим текстом або проходять у формі гри. Вони допомагають створити спокійний настрій, розслабити м'язи, долати заїкання.

Автор статті помітила, що саме граючись, діти забувають про дефект мовлення. Гра діє дуже ефективно, заїкання зникає. Діти звикають говорити вільно, регулюють мовленнєве дихання.

Також у своїй роботі логопед використовує точковий масаж. Але з деяких причин (фізичний стан малюка, особливості розвитку) цей вид масажу добирають і проводять тільки індивідуально. Ефективним є такий напрям масажу, як горіховий масаж. Волоський горіх чудово знімає стрес, позитивно впливає на точки, що сприяють розвитку мовленнєвої активності дітей та їхньої дрібної моторики. Для цікавості логопед із дітьми може розмалювати горішок (очі, ротик, носик, чубчик).

Використання елементів психогімнастики для розвинення мовленнєво-мімічних рухів, також дає позитивний результат. Воно знімає напруження саме в артикуляційному апараті. Досвід показує, що судами зменшуються і запинки у вимові затухають, а з часом зникають.

Велику роль у подоланні дефекту відіграє логоритміка – ще один з комплексних методів подолання заїкання (психотерапевтичний із музикотерапією). Логоритміка коригує чуття ритму взагалі, а це сприяє вмінню коригувати ритм власного вимовляння, мовленнєвого дихання, формує творчу уяву.

Одним із ефективних сучасних методів

роботи є пальчикова гімнастика. Малюкам цікаво не просто виконувати вправи, що сприяють активізації мовленнєвих центрів у корі головного мозку, їм цікаво гратись, оживляти пальчики, вигадувати різні пригоди, що з ними трапляються. Тому автор радить проводити пальчикову гімнастику у формі казки.

Ще один вид роботи, що захоплює дітей – театралізована діяльність із застосуванням ляльок пальчикового театру. За допомогою ляльок діти, непомітно для себе, регулюють мовленнєве дихання, коригують плавність власного вимовляння, його темп і ритм [5, 54-58].

Найсучаснішим методом у процесі реабілітації дітей, що заїкаються, є використання конструктора LEGO. О. М. Садовнікова у своїй статті «Логопсихотерапевтична гра на базі LEGO» пропонує індивідуально-орієнтовану психолого-педагогічну методику реабілітації заїкуватих дітей логопсихокорекційні ігри на базі конструктора LEGO.

Логопсихокорекційна гра поєднує в собі логопедичний, психологічний та психокорекційний впливи. А подібна гра на базі конструктора LEGO крім цього ще сприяє розвитку дрібної моторики, уявлень про колір і форму, орієнтування в просторі. Таке поєднання різного роду впливів сприятливо відбивається на розвитку мовлення, полегшує засвоєння ряду понять і навіть постановку звуків, так як розвиток дрібної моторики має стимулюючий вплив на розвиток мовленнєвих зон кори головного мозку.

Причому логопсихокорекційні ігри на базі конструктора LEGO можуть бути організовані за типом конструктивно-творчої гри, сюжетно-рольової гри, психодрами та інших типів ігор. Тип і особливості гри, а також наявність і склад глядачів залежать від ступеня підготовленості групи дітей, її особливостей, а також дидактичної та психотерапевтичної мети.

При зверненні в процесі роботи до можливостей конструктора LEGO, логопед відзначає деякі переваги використання LEGO перед іншими, традиційними видами робіт, що розвивають дрібну моторику, як от: малювання, ліплення або аплікація.

По-перше, тільки з виробами з конструктора дитина може грати, обмацувати їх, не ризикуючи зіпсувати,

тоді як малюнки, аплікації або фігурки з пластиліну не можуть бути придатні для організації тривалої гри.

По-друге, при використанні конструктора LEGO у дитини виходять барвисті і привабливі вироби незалежно від наявних у нього навичок. Малюк вже відчуває психічний стан успіху. А ось малюнок, аплікація або виріб із пластиліну можуть «не вийти», так як малювання, ліплення або аплікація є більш складними видами роботи, що негативно може відбиватися на психо-емоційному стані.

По-третє, оскільки конструктор можна розташувати не тільки на столі, але і на підлозі, на килимі, дитині під час заняття немає необхідності зберігати статичну сидячу позу, що особливо важливо для соматично ослаблених дітей.

І нарешті, конструктор безпечний: немає ризику порізатися, потрапити в око олівцем або проковтнути отруйний хімічний склад, наприклад, клей. У дитини руки залишаються чистими, а прибрати вироби можна легко і швидко.

Роботу з конструктором і, зокрема, ігри можна використовувати з різною метою:

- Розвиток мови в рамках певних тем (наприклад, теми «Дикі тварини»).

- Постановка і відпрацювання звуків у ході гри.

- Розвиток уявлень про колір, форму, простір.

- Розвиток кількісних уявлень.

- Розвиток дрібної моторики рук.

- Діагностика, як педагогічна, так і психологічна.

- Створення умов природного повноцінного спілкування дітей у ході спільної роботи.

- Сполучення колективу дітей, формування почуття емпатії один до одного.

- Формування і закріплення певних «саногенних станів», наприклад, психічного стану успіху.

- Навчання корисним навичкам поведінки. Їх апробація та придбання позитивного досвіду спілкування.

Автор статті вважає, що ігри з використанням конструктора LEGO дозволяють використовувати такі прийоми, як: «супроводжувальне мовлення, заключне мовлення і випереджальне мовлення».

Далі О. М. Садовнікова розглядає

приклад спрямованої логопсихокорекційної гри на базі конструктора LEGO та знайомить із варіантом клієнт-центрованої не директивної гри, при якій дитина все ж дотримується мовленнєвого режиму.

Підводячи підсумок статті, логопед зазначає, що оскільки логопсихотерапевтичний підхід поки відображений у роботах, орієнтованих тільки на реабілітацію дорослих заїкуватих, у відомих методиках не представлені варіанти логопсихокорекційних ігор, які враховують необхідність розвитку дрібної моторики за допомогою використання іграшок, конструктора або інших подібних засобів, даний вид роботи (з використанням конструктора LEGO) є абсолютно новим у вітчизняній практиці.

Варіанти запропонованих розробок могли б з успіхом застосовуватися в процесі реабілітації і розвитку заїкуватих дітей різних вікових груп, а також дітей, що страждають деякими іншими видами патології, в тому числі і мовленнєвої. Використання конструктора LEGO в цілях психокорекції та логопсихокорекції зокрема – це ще один крок до збереження психічного здоров'я підростаючого покоління [6].

Висновок та перспективи подальших розробок. Отже, протягом усієї історії розвитку подолання заїкання було винайдено і використано велике різноманіття методів. На сучасному ж етапі розвитку досить ефективним вважається саме комплексний підхід, при якому усі прийоми та методи є дієвими. Вони допомагають у роботі, є високорезультативними, регулюють мовленнєве дихання, коригують плавність мовлення, розвивають його самостійність. Діти вчаться контролювати свою вимову, що сприяє зниженню заїкання, і, як результат, діти в майбутньому дорослому житті зможуть адаптуватися у будь-якій ситуації та вільно спілкуватися.

У наш час, епоху технічно-інформаційного прогресу, наука йде швидкими темпами вперед, що безумовно, позитивно позначається і на розвитку знань про заїкання. Розробка нових методів подолання заїкання дає змогу зробити припущення, про те, що через декілька років, десятиліть нове покоління спеціалістів винайде ще більш ефективні методики

подолання заїкання та, що особливо корисно – навчатися попереджати його виникнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блудов А. А. Заикания. net. Комплексное лечение заикания / А. А. Блудов, В. В. Черныш, СПб : Наука и Техника, 2011. – 176 с.
2. Буянов М. И. Заикание у подростков : Кн. Для логопеда : Из опыта работы / Е. В. Богданова, М. И. Буянов, Т. В. Каложина и др.; [Сост. М. И. Буянов]. – М. : Просвещение, 1989. – 175 с.
3. Бондар Л. На допомогу заїкуватим дітям / Л. Бондар, Л. Косташенко // Дефектолог. – 2010. – №1. – С. 20–25.
4. Шеремет М. К. Логопедія. Підручник. Третє видання, перероблене та доповнене / За ред. М. К. Шеремет. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. – 672 с.
5. Т. Неводнича Сучасні методи комплексного подолання заїкання / Т. Неводнича // Дефектолог. – 2007. – 3. – С. 54–58.
6. Садовнікова О. М. Логопсихотерапевтична гра на базі LEGO Електронний ресурс / О. М. Садовнікова / Режим доступу : <http://www.zaikanie.com/legopedagogika.php>

УДК 376.37

Е. В. Мудрик

студентка спеціальності

«Коррекционное образование. Логопедия»

К. А. Зелинская-Любченко

кандидат педагогических наук,

преподаватель

Сумской государственной педагогической

университетимени А. С. Макаренко

АФАЗИЯ ПОСЛЕ ПЕРЕНЕСЕННОГО ИНСУЛЬТА: МЕТОДЫ РЕАБИЛИТАЦИИ

В статье раскрыты основные направления восстановления речи пациентов в следствии афазии после инсультов.

In this article the main areas of speech reconstruction patients in the investigation of aphasia after stroke.

Ключевые слова: реабилитация, инсульт, афазия.

Key words: rehabilitation, stroke, aphasia.

Постановка проблемы. Проблема восстановления нарушенных речевых функций всё больше привлекает внимание специалистов различного профиля – неврологов, логопедов, психологов, лингвистов и других исследователей. Интерес к этой проблеме продиктован её социаль-